וארא ד

א. בדברי ההתראה לפרעה ע"ד מכת ברד נאמר[1] „הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד", ופרש"י „כעת מחר — כעת הזאת למחר, שרט[2] לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד".

במפרשים[3] ביארו שדיוקו של רש"י הוא מהלשון „כעת מחר" [ולא אמר סתם „מחר" כמו לעיל[4] גבי מכת דבר[5]] — ש„כעת" (בניקוד קמ"ץ[6]) פירושו, „כעת הזאת למחר", דהיינו „העת[7] אשר הי' מדבר עמו".

אבל צ"ע, מנ"ל לרש"י (בפשוטו של מקרא) שמשה לא רק קבע לפרעה הזמן שירד הברד („כעת הזאת למחר") אלא גם עשה סימן, „שרט לו שריטה בכותל, למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד"?

ואין לומר לפי שזו היתה הדרך ה־יחידי אז לברר ולידע שעה מדוייקת ביום[8] — שהרי ודאי היו אז מכשירים שונים לידע השעות, כמו שעון מים[9] וכיו"ב.

1) פרשתנו ט, יח.

2) תנחומא פרשתנו טז. שמו"ר פי"ב, ב.

3) ראה ראי"ם, רע"ב, גו"א, לבוש, אמרי שפר, קצור מזרחי. ועוד.

4) ט, ה.

5) גו"א ועוד כאן.

6) ראה רע"ב. לבוש. קצור מזרחי. באר יצחק. ועוד. וראה גם בארוכה מפרשי רש"י לפרש"י וירא יח, י. ואכ"מ.

7) ל' הרא"ם.

8) להעיר ממ"ב (כ, ט־יא וברש"י שם. וכן בישעי' לח, ח). משנה (עדיות פ"ג מ"ח. כלים פי"ב מ"ד־ה) „אבן השעות" ובמפרשים שם. — וראה ראב"ע בא (יא, ד) „בכלים גדולים של נחושת".

9) ראה זח"א צב, ב. ערוך מע' חלפסדרא (מב"ר ספמ"ט עה"פ המכסה אני מאברהם).

[וב„משכיל לדוד" על פרש"י כאן כתב, ד„כבר הרגיש כן הרב יפה תואר[10] והניחו חלק, והאמת דאגדות כאלה אין להם מקום להבינם אלא עפ"י הנסתר", והולך ומבאר דברי רש"י ע"ד הסוד, כ־דלקמן סעיף ה].

ב. יש מפרשים[11], שההכרח לזה הוא מלשון הכתוב „כעת" — „דפי' כעת נקו־דה בקמ"ץ הוא כמו כהעת והיינו ה־ידועה[12] ולזה מוכרח שאמר כעת הזאת ו„זה" ו„זאת" מורה באצבע כמ"ש רז"ל בכמה מקומות[13] . . וע"כ צ"ל דשרט שריטה בכותל והורה לו באצבע כשתגיע השמש לכאן שע"ז שייך הוראה באצבע, וכן דרשו ג"כ בתנחומא[14] גבי אברהם דכתיב[15] כעת חי' והיינו מטעם הנזכר".

אבל מלבד זאת שעדיין אין זה מתרץ מנ"ל לרש"י שהסימן הי' שריטה בכותל דוקא (ולא שהורה באצבע על „שעון מים" וכיו"ב שבזמן זה למחר ירד ה־ברד), הרי עוד זאת — בפרש"י לעיל גבי אברהם מוכח, שאין שיטת רש"י שתיבת „כעת" משמעה שהראה באצבע:

10) (השלם) לשמו"ר שם.

11) באר בשדה על פרש"י כאן.

12) ראה גם קצור מזרחי כאן.

13) הובא גם בפרש"י בא יב, ב. בשלח טו, ב. בהעלותך ח, ד. וראה גם רש"י תשא ל, יג. שמיני יא, ב.

14) וירא יג. וכן בתנחומא באבער שם לו.

15) וירא יח, י (כן הובא בתנחומא שם, והוא מדברי המלאך. ובת"ב — וכן בפרש"י שם כא, ב — הובא הכתוב דלקמן שם (יח, יד), מדברי הקב"ה. וכבר האריכו במפרשים).

עה"פ[16] „שוב אשוב גו' כעת חי'" גבי אברהם פרש"י „כעת הזאת לשנה הבאה", ולא העתיק שם פירוש התנחומא ש־הקב"ה שרט לו שריטה בכותל (וגם לא הביא איזה פירוש אחר ששייך בו „הור־אה באצבע"). ועד"ז אח"כ עה"פ[17] (ב־דברי הקב"ה לאברהם) „למועד אשוב אליך כעת חי' ולשרה בן פרש"י „למו־עד — לאותו מועד המיועד שקבעתי לך אתמול למועד[18] הזה בשנה האחרת", ואילו על התיבות „כעת חי'" לא פרש"י מאומה.

וביותר תמוה: בסיפור לידת יצחק נאמר[19] „ותהר ותלד שרה גו' למועד אשר דבר אותו אלקים", ופרש"י „את ה־מועד אשר דבר וקבע כשאמר לו למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל ואמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה אחרת תלד" — הרי שרש"י אכן הביא פירוש התנחומא, אבל (א) לא על הכתוב „כעת חי'" (שנאמר שתי פעמים לפנ"ז), אלא רק אח"כ עה"פ „ותלד גו' למועד אשר דבר אותו אלקים"[20], (ב) גם כש־רש"י מביאו בקשר ל„המועד אשר (הקב"ה) דבר וקבע", מעתיק רש"י רק התיבות „למועד אשוב אליך" ומשמיט המשך דברי השם „כעת חי'"[21]!

אשר מכל זה מוכח, שלשיטת רש"י אין הכרח מלשון „כעת חי'" שהיתה כאן איזו פעולה „שע"ז שייך הוראה באצבע", ואינו אלא לשון המורה על קביעת זמן מיוחד וברור.

[ויש לומר, שהכרחו של רש"י (בפ' וירא) שהקב"ה „שרט לו שריטה כו'", הוא מיתור לשון הכתוב בסיפור לידת יצחק[22]: לאחרי שנאמר[23] „וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר", פשיטא שלידת יצחק היתה בדיוק „כאשר דבר", „למועד אשר דבר אותו אלקים", ול"ל להכתוב לפרט זה? ולכן מפרש רש"י, שיתור זה מלמדנו, שבעת לידת יצחק הי' ניכר לכל שהלידה היתה „למועד אשר דבר אותו אלקים"; והא כיצד? ע"ז אומר רש"י שהקב"ה „שרט לו שריטה בכותל כו'", באופן שהכל ראו והעידו שיצחק נולד בדיוק „למועד אשר דבר אותו אלקים"[24].

וא"כ — מנ"ל לרש"י כאן בפרשתנו, שלא רק שמשה רבנו קבע לפרעה זמנה המדוייק של ירידת הברד („כעת הזאת למחר"), אלא גם עשה סימן ו„שרט לו שריטה בכותל"?

---

16) שם, י'.

17) שם, יד.

18) לך יז, כא.

19) וירא כא, ב.

20) ולהעיר שגם בתנחומא בא הפירוש בפרשת לידת יצחק ולא לעיל במקומו.

21) בבאר בשדה על פרש"י וירא (יח, יד) כ' דנלמד ממ"ש „כעת חי'" (ע"ש). אבל מזה שרש"י השמיט תיבות אלו מוכח כבפנים.

22) ולא מלשון „למועד אשוב גו'" — דא"כ הי' רש"י מפרש זה במקומו (וירא יח, י). וראה רא"ם ועוד מפרשים לפרש"י שם (כא, ב). ואכ"מ.

23) שם כא, א.

24) והטעם שהכתוב מרמז ענין זה רק אצל לידת יצחק (ולא לפנ"ז כשהקב"ה קבע את המועד (ס"פ לך), או כשאמר לו „למועד אשוב אליך") — הוא בפשטות: עיקר הצורך בסימן זה לא הי' בשביל אברהם ושרה עצמם (שלאחרי ששמעו דברים ברורים מפי הקב"ה שוב לא הסתפקו כלל), אלא בעיקר עבור אלו שרננו אחרי יצחק ואמרו שהוא אסופי (רש"י וירא כא, ז) או ש„מאבימלך נתעברה שרה" (רש"י שם, ב. ר"פ תולדות) — שכדי לשלול רינון זה עשה הקב"ה (עוד) סימן שהכל יעידו שיצחק נולד באופן נסי ע"פ דברי ה', בדיוק „למועד אשר דבר אותו אלקים".

ג. ויש לומר הביאור בזה, ובהקדם השאלה – במה נשתנתה מכה זו משאר המכות, שדוקא בה הודיע משה לפרעה את זמנה המדוייק של התחלת המכה?

ולכאורה הי' מקום לומר[25], שזה הי' בשביל „הירא את דבר ה'", שיוכל להניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים[26], וע"כ הודיע משה לפרעה זמנה המדוייק של התחלת ירידת הברד כדי שידעו מתי להניס את מקניהם ועבדיהם אל הבתים.

וכדי לשלול פירוש זה, מוסיף רש"י „שרט לו שריטה בכותל כו'", שע"י הוספה זו ברור, שמטרת משה באמרו „כעת הזאת למחר" לא היתה מכוונת ל„הירא את דבר ה'", שלא הי' בארמונו של פרעה ולא הי' יכול להבחין כלל בסימן זה של שריטה בכותל – אלא אך ורק בשביל פרעה עצמו, דכאשר פרעה יראה שלא זו בלבד שדברי ה' מתקיימים, אלא שהם מכוונים להרגע ממש שבו קבע שתתחיל המכה, הרי אא"פ לו להיות בספק כלל שאכן יד ה' עשתה זאת.

[וההכרח לומר שלא הי' בשביל „הירא את דבר ה'" מובן בפשטות – כי גם אם משה הי' אומר סתם „הנני ממטיר מחר ברד" (כמו שאמר במכת ערוב ודבר) היו יכולים „הירא את דבר ה'" ליצל את עבדיהם ומקניהם[27]; וכי היתה כוונת משה להרוויח שיוכלו להניח את עבדיהם ומקניהם בשדה זמן מועט[28] של תחלת יום המחרת עד שירד הברד?!].

ואין להקשות מדוע עשה ה' כן רק במכת ברד (ולא לפנ"ז במכת דבר וערוב שקבע זמנם רק באופן כללי, שיהי' „מחר"[29]) – כי זה מובן מעצמו מהמשך הכתובים כאן: בדברי ההתראה למכת ברד מצינו הקדמה מיוחדת (שלא מצינו בשאר המכות שלפנ"ז) – „כי[30] בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך גו' בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ . . בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ", והיינו שמכה זו (יותר מכל המכות הקודמות) תוכיח ברור את כוחו של הקב"ה. וא"כ מובן בפשטות הטעם שהראה הקב"ה לפרעה את „כוחו" גם בנוגע לקביעת זמן המכה, שכיוון את הרגע ממש שבו תתחיל המכה.

ד. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר ג"כ ההכרח לומר שמשה „שרט לו שריטה בכותל" דוקא (ולא הראה על „שעון" של מצרים); ובכלל מנ"ל שעשה איזה סימן ולא אמר סתם „כעת הזאת למחר":

כיון שכל כוונת קביעת הזמן היתה להראות לפרעה שהקב"ה יכול לכוון את

25) וראה לקו"ש חכ"א ע' 58.

26) ט, כ.

27) וכמפורש בפרש"י (לעיל ט, י. וראה רש"י בשלח יד, ז) שגם במכת דבר „לא נגזרה גזירה אלא על אותן שבשדות בלבד . . והירא את דבר ה' הניס את מקנהו אל הבתים". וראה אוה"ח פרשתנו שם (ט, ה).

28) שהרי הקב"ה אמר „השכם בבוקר" (ט, יג) – והברד ירד „כעת הזאת למחר".

29) וראה מה שתי' בגו"א כאן.

30) ט, יד-טז. – בפרש"י (שם, יד) „למדנו מכאן שמכת בכורות כו'". אבל: (א) לכמה מפרשים (ר"ת הובא בראי"ם, לבוש ועוד) קאי על מכת ברד („בכורות" – „בפת"ח הבית ובשורק הוי"ו". ע"ש). (ב) גם להמפרשים שקאי על מכת בכורות, עכצ"ל שהתראה זו שייכת גם למכת ברד כיון שנכתבה כאן. ועיקר: מ"ש (פסוק טז) „בעבור הראותך את כוחי ולמען ספר שמי גו'" קאי לכו"ע (גם) על מכת ברד. וכבר האריכו במפרשי רש"י. ואכ"מ.

הרגע ממש – לא הי' מקום לסמוך על מורה־השעות שהיו בידי פרעה וחרטו־מיו, שעל ידם יראו איך שה' כיוון את הרגע ממש – כי יתכן שאין מורה־שעות אלו (העשויים בידי אדם) מדוייקים, או שהחרטומים יטעו בחשבונם כו', וידמו שמשה לא כיוון את הרגע,

וע"ד פרש"י לקמן[31] גבי מכת בכורות, בדברי משה לפרעה „כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא גו'" – „שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא",

ולכן מוכרח לומר שמשה עשה איזה סימן שאי אפשר לטעות בו[32] – וע"כ פירש „שרט לו שריטה בכותל, למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד", שסימן זה אינו תלוי בידי אדם אלא בידי שמים (במהלך החמה) ואין לטעות בו.

[ועפ"ז יומתק הטעם שרש"י בפירושו הנ"ל בפ' בא עה"פ כחצות הלילה מעתיק בהד"ה גם תיבת „הלילה" (וכן בגוף פירושו[33], אומר „ור"ד כמו כבחצות הלילה" – ולא קיצר „כמו כבחצות") – די"ל, שהיסוד לפרש"י הוא מזה שהמדובר בחצות לילה דוקא: אם הי' מדובר בחצות יום, לא הי' צורך לשנות מדברי ה' כדי שלא יאמרו „משה בדאי הוא", כי הי' אפשר לעשות שריטה בכותל (כמו שעשה במכת ברד); אלא כיון שכאן הי' „חצות הלילה" ואין סימן שאא"פ לטעות בו, לא היתה ברירה אלא לשנות ולומר „כחצות הלילה"].

ה. מ„יינה של תורה" שבפירוש רש"י זה:

נזכרו לעיל דברי המשכיל לדוד שביאר פרש"י זה ע"ד הסוד, ותמצית דבריו:

רש"י מביא לקמן[34] שהי' הברד „נס בתוך נס האש והברד מעורבין . . ו־לעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם", שעירוב זה דאש ומים מורה על ההת־כללות דמדת הרחמים ומדת הדין, שהמים (חסד) באים מצד שם הוי"[35], מדת רחמים, והאש (גבורה) מבית דין[35] – מדת הדין, והיותם מעורבים יחד מורה על יחוד קוב"ה (הוי') ושכינתי' (דין) „על ידי השלום". וזהו הרמז גם כן בזה ש־„שרט לו שריטה בכותל . . כשתגיע חמה לכאן ירד הברד", כי השריטה ב־כותל, וכן הגעת השמש בכותל, מורים על יחוד קוב"ה ושכינתי' (כמו שמבאר שם ע"פ הזהר[36]).

ויש להוסיף, שההתכללות דרחמים ודין במכה זו – מפורשת בפשטות ה־כתובים: מכת ברד מיוחדת משאר כל המכות בשני הקצוות – מחד גיסא הרי ממכה זו הותחל תוקף הדין, מכות חמו־רות ביותר, וכמפורש בדברי ההתראה (כנ"ל) „בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך גו' בעבור הראותך גו'", ולאידך, היתה הקלה במכה זו שלא מצינו באף אחת משאר המכות – שניתנה אפשריות להנצל מן המכה[37], על ידי

31) בא יא, ד.

32) וראה גם מלאכת הקודש ובאר יצחק על פרש"י כאן.

33) דבנוגע להד"ה „ל שזה שייך לתוכן פי' הא' – „כהחלק הלילה".

34) ט, כד.

35) דבברד נאמר (ט, כג) „והוי'", שפירושו „הוא וב"ד" (רש"י וירא יט, כד: כל מקום כו'. וכן בפרש"י בא יב, כט).

36) משפטים קטז, רע"א. וע"פ מ"ש במאו"א מע' כותל (כ, טז). ע"ש.

37) אף שלפרש"י (משא"כ לרמב"ן ט, ג) גם בדבר הי' כן (ראה לעיל הערה 27) – אינו דומה, כי

הניסה אל הבתים, וכמפורש „הירא את דבר ה' גו' הניס גו' אל הבתים"[26].

ויש לומר, שהענין של חיבור שני הפכים מודגש גם בכללות תוכן פרש"י זה — „כעת הזאת למחר, שרט לו שריטה כו"', שבזה ההדגשה (כנ"ל בארוכה) איך שהקב"ה כיוון את הרגע ממש של התחלת המכה: המכות באו משם הוי', כמפורש כמה פעמים[38] בהמכות שעל ידם ידע פרעה (והמצרים) ש„אני הוי"', וכמפורש במכת ברד גופא[39], „והוי' נתן קולות וברד גו"' — והרי „שם הוי' מורה שהוא למעלה מן הזמן שהוא הי' הוה ויהי' ברגע א"'[40], וביחד עם זה באה מכה זו בתכלית הדיוק של זמן מוגבל, באותו הרגע ממש, חיבור של למעלה מזמן וזמן.

(משיחות ש"פ וארא וש"פ בא תש"מ)

כאן הרי מלכתחלה התרה אותם משה (ט, יט) „ועתה שלח העז גו"', שביקש אותם שיצילו א"ע ממכה זו. וראה פענח רזא (ועוד מפרשים) עה"פ (ט, כז) חטאתי הפעם.

38) פרשתנו ז, ה. ז, יז. ח, יח. ועוד.

39) ט, כג.

40) תניא שער היחוד והאמונה פ"ז (פב, א), ע"פ רע"מ פינחס (רנז, סע"ב).